

TÜRK HUKUKUNDA ÇAPRAZ SORGU TARTIŞMALARI

Arş. Grv. Yağmur TEMİZ*

ÖZET

Anglo-Sakson hukuk sisteminin önemli bir kurumu olan çapraz sorgu, genel hatlarıyla açıklandı. Ayrıca, çapraz sorgunun itham sistemi içerisindeki yeri ve özellikleri belirlendi. Türk hukukundaki doğrudan soru sorma hakkının çapraz sorgu olup olamayacağı tartışıldı. Bununla birlikte, çapraz sorgunun karma sistemdeki karşılığı ele alındı. Son olarak, itham sisteminin ürünü olan bu kurumun Türk hukukunda uygulanabilirliği tüm eleştirilerle birlikte değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler Çapraz Sorgu, Doğrudan Soru Sorma, İtham Sistemi, Sorgu

CROSS ENQUIRY IN TURKISH LAW DISCUSSIONS

ABSTRACT

An important foundation of Anglo-Saxon juridical system, cross examination, is explained in general details. And also, the position and the characteristics of cross examination within the adversarial system are determined. Moreover, it is argued that the right of direct examination may be a cross examination in Turkish Law or not. However, retaliation of cross-examination in the mixed system is discussed. Lastly, the applicability of this foundation which is the product of impeachment system in Turkish Law is considered together with all criticism.

Keywords: Cross Examination, Direct Examination, Adversarial System, Interrogation

---

* Ankara Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakeme Hukuku Anabilim Dalı

GİRİŞ

Bu çalışmada “Doğrudan Soru Yönelme” olarak Türk hukukunda ilk kez CMK m. 201 ile yer alan düzenlemenin, çapraz sorguyla olan benzerliği tartışılacaktır. Çapraz sorgu, itham sisteminin önemli bir kurumu olarak karşımıza çıkar. Karma sistemi benimsemiş olan Türk hukukunda gerçek anlamıyla çapraz sorgu gibi bir kurumun yer alması beklenemez.

İtham sisteminde sorgunun bir aşamasını oluşturan doğrudan sorguyla CMK m. 201 arasında bir ilişki kurulmaya çalışılsa da bunun gerçek bir benzerlik olmadığı kanaatindeyiz. CMK m. 201 bir sorgu yöntemi değil, sadece bir soru sorma işlemidir. Hakim tarafından gerçekleştirilen sorgulama faaliyetine taraflara katılma imkanı sağlayan bir uygulamadır.

İtham sisteminde hakim esasen sorgulama işlemi yapmaz, hakim rolü mahkeme huzuruna getirilen tanıkların sorgulanması esnasında bir hakem niteliğindedir. Oysa Türk hukukunda sorgu, hakim işlemi olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte, çapraz sorgu kurumu itham sistemindeki taraf tanığı kavramından bağımsız düşünülemez. Ancak itham sistemindeki taraf tanığı kavramı, Türk hukukunda yoktur. İki sistem yani karma sistem ve itham sistemi çok önemli noktalarda birbirinden ayrılmaktadır.

Dolayısıyla CMK m. 201 ve çapraz sorgu tartışmasına değinmeden önce ilk bölümde Türk hukukunda sorgu kavramına değinmeyi uygun bulduk. İkinci bölüm ise çapraz sorgunun, itham sistemi içerisindeki yeri ve sistemin özelliklerine ayrılmıştır. Son bölümde ise Türk hukukunda çapraz sorguyla ilgili görüşlere, çapraz sorgunun karma sistem içerisinde yer almasının neden mümkün olmadığına ve konuyla alakalı diğer tartışmalara yer verilmiştir.

I. Türk Hukukunda Sorgu Kavramı

Dar anlamda bir hakim işlemi olan sorgu, geniş anlamda kural olarak bir savcılık işlemi sayılan ancak daha çok savcı izniyle kolluk tarafından yapılan ifade almayı da kapsar. CMK, yakalama ve gözaltı

işlemlerini birbirinden ayırmış, ifade almayı da bir savcı işlemi olarak düzenlemiş olmasına karşın uygulamada alt yapı eksikliği nedeniyle ifade alma işlemi genellikle kolluk tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle ifade almayla ilgili usul ve esaslar adli kolluk bakımından da önemlidir¹.

İfade ve sorgu suçlanan kişilerin suça konu olayla ilgili beyanlarından oluşur. Konuyla alakalı olmayan bilgilerden oluşan açıklamalar, ifade veya sorgu niteliği taşımaz. Sorgunun, ayırıcı özelliği yargı makamınca yapılmasıdır².

Soruşturma evresinde şüphelinin suçunu ikrar etmesi durumunda, kişinin ikrarından dönmesi ihtimaline karşın derhal hakim önüne de çıkarılabilir. Ancak hakim tarafından beyanın dikkate alınması için bu beyanın kişinin özgür iradesine dayanması şarttır³.

Sorgulamayı yapan makamın amacı, olayın çözüme kavuşturulmasıdır. Sanığın beyanları, olayı anlatması çözüm için gereklidir. Sanık için sorgunun işlevi ise kendini savunmaktır. Bu anlamda sanık için konuşmaktan çok susmak bazı durumlarda daha faydalı olabilecektir. Sorgu birbiriyle çatışan iki menfaatin, uzlaştırılmasını da sağlar⁴.

Geniş anlamıyla sorgu kavramı, hem delil elde etme aracı hem de savunma aracı olduğundan ceza muhakemesi hukukunda çok önemlidir. İfade almada asıl amacın bilgi almak, sorgu da ise sanığa savunma hakkı tanımak olduğu sonucuna ulaşılabilir⁵.

Sonucunda kişi beyanları elde edilen bu kurumun iyi işletilmesi gerekir. Elde edilecek beyanlar, ait oldukları kişilerin özgür iradelerinin

¹ **ÖZTÜRK** Bahri/**ERDEM** Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 11, Seçkin Yay., Ankara, 2007, s. 441.

² **YURTCAN** Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, B. 5, Alfa Yay., İstanbul, 1994, s. 142.

³ **TOROSLU** Nevzat/**FEYZİOĞLU** Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yay., Ankara, 2011, s. 192, 193.

⁴ **ŞAHİN** Cumhur, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Yetkin Yay., Ankara, 1994, s. 99.

⁵ **KUNTER** Nurullah/**YENİSEY** Feridun, Yakalama ve İfade Alma, Beta Yay., İstanbul, 2000, s. 81.

sonucu oluşmalıdır. Bununla birlikte özellikle sanık veya şüpheli beyanlarının güvenilirliği konusunda titiz davranılmalıdır⁶.

II. Beyan Delilleri ve Ceza Muhakemesindeki Önemi

Beyanlar, ceza muhakemesinde deliller içerisinde önemli bir yere sahiptir. Beyanlar sanık beyanı, tanık beyanı ve diğer kişilerin beyanı olarak kendi içinde üçe ayrılır. Sanık veya şüphelinin olayla ilgili önemli olan hususları kabul etmesi, ikrardır. İkrar, beyanlar arasında farklı ve özel bir öneme sahiptir. Hakimin vicdani kanaatinin oluşması açısından, ikrar çok etkili bir beyan türüdür.⁷ Beyanların delil niteliği kazanabilmesi için soruşturma ya da kovuşturma aşamasında yapılmış olması şart değildir. Henüz soruşturma başlamadan yapılan açıklamalar dahi delil niteliği kazanabilir⁸.

CMK madde 217 ceza muhakemesinde delillerin nasıl takdir edileceğini düzenlemiştir:

‘1.Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir.

2.Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir.’

Ceza muhakemesi, yaşanmış bir olayla alakalı yani geçmişe yönelik olarak olayın, oluş şeklini veya kim tarafından gerçekleştirildiğini ve ceza hukukundaki karşılığını tespit etmek amacıyla vardır. Gerçekleşen olay bir yap-boz resmi olarak düşünülürse deliller de bu yap-boz resmini oluşturan parçalar olarak kabul edilebilir⁹.

Ceza muhakemesinde delillere sınırlama getirilmemiş ve vicdani ispat kabul edilmiştir. Hakim delilleri serbestçe takdir eder. Bu serbestlik,

---

⁶ YURTCAN, s. 142.

⁷ ERCAN İsmail, Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 6, XII Levha Yay., İstanbul, 2013, s. 118, 119.

⁸ BIÇAK Vahit, Suç Muhakemesi Hukuku, B. 2, Seçkin Yay., Ankara, 2011, s. 436.

⁹ CENTEL Nur/ZAFER Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 6, Beta Yay., İstanbul, 2008, s. 197.

keyfilik olarak uygulanmaz. Bu sebeple hakim delilleri değerlendirir ve gerekçelendirir. Sanığın ispat yükümlülüğü yoktur, savcı sanığın lehine ve aleyhine tüm hususları ileri sürer, hakim vicdani kanaatini oluşturmaya çabalar. Asıl ispat yükü mahkeme ve hakimdedir; savcının da bu yükümlülüğün altında olduğu açıktır¹⁰. Ceza muhakemesi hukukunda vicdani ispat sistemi hakim olduğu için delil araçlarının değerlendirilmesinde geçerli ilke, serbestliktir¹¹.

Ceza muhakemesi hukukunda, delillerle ilgili belli başlı özellikler şu şekildedir: Deliller gerçekçi ve akılcı olmalıdır. Olayla bağlantısı ya da ispat bakımından değeri olmayan şeylerin delil değeri yoktur. Hükme esas alınacak deliller müşterek olmalı yani mahkeme huzurunda tartışılmalı, taraflar bu tartışmaya katılmalıdır. Son olarak deliller, hukuka aykırı yollardan elde edilmemiş olmalıdır¹².

Sanığın mahkum edilmesi için iddianın kesin ispatlanması, hakim karar vermek için gerekli şartların gerçekleştiğine inanması gerekir. Beraat kararı vermek için suçsuzluğun kesin ispatına ihtiyaç yoktur; suçluluğun ispatının kesinleşmemesi yeterlidir. Genel olarak, suçsuzluğun ispatı çok mümkün değildir. Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, ceza muhakemesi hukukuna hakimdir¹³.

III. Beyan Delillerinin Güvenilirliği Sorunu

Sanık her insanda görülebilecek bir tepki olarak mahkûmiyet sonrası yaşayacağı acıdan, sıkıntıdan korkar ve gerçekleri gizleyebilir. Bu sebeple, kanun koyucu sanığın kendisiyle ilgili yalan söylemesi durumunu

¹⁰ **HAKERİ Hakan/ÜNVER Yener**, Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler, B. 2, Adalet Yay., Ankara, 2008, s. 288, 289.

¹¹ **TOROSLU/FEYZİOĞLU**, s.171; **FEYZİOĞLU** Metin, Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Yetkin Yay., Ankara, 2002, s. 147.

¹² Detaylı bilgi için bakınız., **KUNTER** Nurullah/ **YENİSEY** Feridun/ **NUHOĞLU** Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 16, Beta Yay., Ankara, 2008, s. 620-624.

¹³ **TOROSLU /FEYZİOĞLU**, s. 174, 175.

cezalandırmamayı tercih eder¹⁴. Sanığın bu sebeplere paralel olarak susma hakkı da mevcuttur.

Şüpheli veya sanığın, asıl olarak savunmasını yaptığı an, ifade ya da sorgu işleminin gerçekleştiği andır. Bu sebeple, işlemler esnasında ilgili kişinin,

Fiziksel olarak sağlıklı beyanlarda bulunabilecek durumda olup olmadığı tespit edilmelidir. Kişide geçici bir rahatsızlık varsa durumun düzelmesi beklenmelidir. Kişinin muhakeme ehliyet durumunu etkileyecek kalıcı bir hasar oluşmuş ise artık ilgili kişinin beyanlarından muhakeme aşamasında yararlanılamayacaktır¹⁵.

Kolluğun ifade alma işlemindeki etkinliği ve delil toplama aşamasının olayın aydınlatılmasındaki önemi adli kolluk personelinin, bu konuda iyi eğitim almış olması gereğini ortaya koyar. Adli kolluk personelinin ifade alma esnasındaki tutum ve davranışları ifadelerin doğru alınmasında önemlidir¹⁶. Türkiye’de sıkça gündeme gelen, kolluk tarafından alınan ifadelerde ve gözaltında geçen sürelerde gerçekleşen insan hakları ihlalleri iddiaları, AİHM önüne pek çok kere gitmiştir. Türkiye, defalarca tazminat ödemek zorunda kalmıştır¹⁷.

Sanığın ilk ifadesinin kolluk tarafından alınması, uygulamada ve teoride farklı fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Olayın hemen ardından henüz uzun bir zaman geçmemişken alınan ifadelerin daha doğru olduğu söylenebilirken farklı bir görüş tam aksini savunmaktadır. İlk ifadelerde sanığın savunma mekanizmasının oluşmamış ve dış dünyadan

---

¹⁴ **ÖZTÜRK** Bahri/**TEZCAN** Durmuş/**ERDEM** Mustafa Ruhan/**SIRMA** Özge/**SAYGILAR** Yasemin F./**ALAN** Esra, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 3, Seçkin Yay., Ankara, 2010, s. 329.

¹⁵ **ŞAHİN** Cumhur, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yay., Ankara, 2011, s. 145, 146.

¹⁶ Konu hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz., **AZAK** Ümit, Polis Soruşturması ve Sorgu Teknikleri (Açıklamalı ve Örnekli), Özkan Yay., Ankara, 2001.

¹⁷ Kolluk personeli tarafından gerçekleştirilen ifade alma ve gözaltı işlemlerinde yaşanan insan hakları ihlallerine ilişkin AİHM değerlendirmeleri için bkz., **BAŞAK** Cengiz, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Gözaltında İnsan Hakları İhlalleri”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/284/2591.pdf>, (E.T 21.01.2015)

etkilenmemiş olması güvenilir olarak kabul edilirken, kolluk tarafından alınmış olması aksi görüşlerin oluşmasına sebep olur¹⁸.

Sorgu işlemi CMK madde 2/1-h de şu şekilde tanımlanmıştır:

‘Şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesini, ifade eder.’

İfade alma ve sorguyla ilgili CMK madde 147’de “İfade ve Sorgunun Tarzı” başlığıyla bir geniş bir düzenleme yapılmıştır¹⁹.

Sanık ifadelerinin değerlendirilmesi konusunda, pratikte sıkıntılar yaşanabilir. Olayın çözümü için bu ifadelerin iyi analizi şarttır. Özellikle beyanların, diğer delillerle birlikte doğruluğunun ya da yanlışlığının ispatlanamadığı durumlarda, değerlendirme işlemi daha da güçleşir. Bu durumda ifade verenin sadece o olaya mahsus beyanları dışında, kişilik

¹⁸ ŞAHİN, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 132.

¹⁹ CMK madde 147: *‘(1) Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur:*

- a) *Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür.*
- b) *Kendisine yüklenen suç anlatılır.*
- c) *Müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir.*
- d) *95 inci Madde hükmü saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhâl bildirilir.*
- e) *Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir.*
- f) *Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır.*
- g) *İfade verenin veya sorguya çekilenin kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınır.*
- h) *İfade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanır.*
- i) *İfade veya sorgu bir tutanağa bağlanır. Bu tutanakta aşağıda belirtilen hususlar yer alır:*
  1. *İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih.*
  2. *İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği.*
  3. *İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri.*
  4. *Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı.*
  5. *İmzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri.’*

yapısının da incelenmesi şarttır. Bu inceleme de net bir veri olmayabilir. Her zaman yalan söyleyen bir kişi sadece mevcut olayla ilgili tamamen doğru söyleyebilir ya da bunun tam tersi mümkündür²⁰.

Ceza hukuku kuralları, öncelikle insanın varlığını devam ettirmesi, kişiliğini geliştirmesi bakımından mutlak korunması gereken maddi, manevi ve ekonomik değerlerini korumayı amaçlar²¹. Çağdaş ceza hukukundaki liberallik eğilimiyle birlikte; insan hak ve özgürlüklerinin korunmasıyla, sosyal savunma gereksinimi karşı karşıya kaldığında, insan hak ve özgürlükleri ikinci plana atılamaz. 18. yüzyılın başında gelişen ceza hukuku felsefesi hareketleri, ceza hukukunun genel prensipleri olmuştur²². Yasak ifade alma ve sorgu yöntemleri başta hukuk devleti ilkesi olmak üzere, mevcut ceza hukuku sistemiyle de bağdaşmaz Bu sebeple CMK'da hukuka aykırı olarak delil elde edilmesini engellemek için özel bir düzenlemeye yer verilmiştir²³.

Yasaklanan yöntemlerle ifade alınması, ceza muhakemesinin amacının gerçekleştiği anlamına gelmez. Kişinin, yöntemin verdiği acı ve baskıdan bir an önce kurtulmak için, yalan söyleme ihtimali yüksektir. Ceza muhakemesinin amacı, işlenen her bir suç için herhangi birini

²⁰ İfadelerin değerlendirilmesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz., **DEMİRBAŞ** Timur, Samiğin Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye Yay., No: 17, İzmir, 1996, s. 241 vd.

²¹ **KOCA** Mahmut/**ÜZÜLMEZ** İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 6, Seçkin Yay., Ankara, 2013, s. 40.

²² **DÖNMEZER** Sulhi/**ERMAN** Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. I, B. 9, Filiz Yay., İstanbul, 1985, s. 96.

²³ “İfade Alma ve Sorguda Yasak Usuller” başlığıyla CMK 148’de yasaklanan ifade alma yöntemleri düzenlenmiştir:

(1) *Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.*

(2) *Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.*

(3) *Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.*

(4) *Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz.*

(5) *Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.*

cezalandırmak değil, gerçek suçluyu bulmaktır. Yalan makinesi gibi araçların da ifadede kullanılması yasaklanmıştır. Kişinin vücudunda gerçekleşen fiziksel tepkilere göre, yalan söyleyip söylemediğinin tespiti tam anlamıyla mümkün değildir. Kişiden kişiye farklılık gösterebilecek bu tepkilere göre değerlendirmede bulunmak, doğru olmayacaktır²⁴.

Tanıklık kurumu, Türk hukukunda sıkça başvurulmuş bir delil türüdür. Bu sebeple sanık, bilirkişi ve tanık için kanunda ayrı ayrı düzenlemelere yer verilmiştir. CMK madde 59 “Tanığa Söyleneyecek Şeyler ve Sorulacak Sorular” başlığıyla tanığın sorgusuyla ilgili ayrı bir düzenleme yapmıştır.

‘(1) Tanık, dinlenmeden önce hakkında tanıklık yapacağı olayla ilgili olarak mahkeme başkanı veya hâkim tarafından, kendisine bilgi verilir; hazır olan sanık, tanığa gösterilir. Sanık hazır değilse kimliği açıklanır. Tanıktan, tanıklık edeceği konulara ilişkin bildiklerini söylemesi istenir ve tanıklık ederken sözü kesilmez.

(2) Tanıklık edilen konuları aydınlatmak, tamamlamak ve bilgilerinin dayandığı durumları gereğince değerlendirebilmek için tanığa ayrıca soru yöneltilebilir.’

Sanık beyanlarının değerlendirilmesi sorunuyla tanık beyanlarında da karşılaşılır. Genel olarak aniden gelişen ve ceza hukukunun konusuna giren olaylarda, tanık beyanları önemlidir. Bununla birlikte tanıkların da doğru beyanlarda bulunmamaları için pek çok sebep olabilir. Aleyhine tanıklıkta bulunacağı kimselerden korkmak ya da kendine veya yakınlarına menfaat sağlamak gibi sebepler tanık beyanlarını şüpheli hale getirebilir. Yalan tanıklığın suç olarak düzenlenmesi, tanıklıktan çekinme, tanıkların yeminle dinlenmesi gibi pek çok düzenlemeye rağmen, tanık beyanları iyi bir süzgeçten geçirilmelidir²⁵.

²⁴ **ERYILMAZ** Mesut Bedri, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Seçkin Yay., Ankara, 2012, s. 585.

²⁵ **TOROSLU/FEYZİOĞLU**, s. 179,180.

Tanığın, tanıklıktan önceki süreçte başkaları tarafından yönlendirilmemesi ve telkin de bulunulmaması gerekir. Uzun süren soruşturma evresi tanığın başkalarından etkilenmesine ya da olayları düzgün hatırlayamamasına neden olabilir. Böyle bir durumda oluşabilecek çelişkiler giderilmeden, maddi gerçeğe ulaşılamaz. Duruşmada tanığa önceki ifadelerinin hatırlatılarak, çelişkilerin giderilmesi gerekir²⁶.

IV. Ceza Muhakemesi Tarihi ve İtham Sistemi

Ceza muhakemesi tarihi süreç içerisinde, ceza muhakemesinin tarafları veya sùjeleri arasındaki ilişki, bireyin hak ve özgürlüklerini ya da kamu düzenini korumak gayesine göre üç sistem şeklinde gelişmiştir. İtham, tahkik ve karma sistem olmak üzere gelişen sistemler ait oldukları devletlerin siyasi sosyal ve ekonomik yapısıyla ilişkili olarak şekillenmiştir²⁷.

İddia makamının daha üstün olduğu bir sistem olan itham sistemi, bilinen en eski sistemdir. Toplumsal menfaati bireyin menfaatinden üstün tutan ve gerçeğin araştırılması gereğini kabul eden tahkik sisteminde, esas muhakeme makamı yargılama makamıdır, diğer makamlar geri plandadır²⁸.

İtham sistemi, suçun sadece bireyleri ilgilendirdiği düşünülen dönemde ve kişisel ölçü fikrinin baskın olduğu şartlarda ortaya çıkmıştı. Toplum yönetenlerin güçlenmesiyle birlikte, cezalandırma yetkisi topluma geçmiştir. Kişiler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü için mahkemeye başvurma zorunluluğu getirilmiştir; kişilerin birbirlerini cezalandırmalarını önlemek için “muhakemesiz ceza olmaz ilkesi”, geliştirilmiştir²⁹.

İtham sisteminin kendine has belli başlı özellikleri şu şekildedir: Öncelikle ithamda bulunan bir davacı bulunmalıdır, delilleri toplamak ve

---

²⁶ **ÖZBEK** Veli Özer/**KANBUR** M. Nihat/**DOĞAN** Koray/**BACAĞSIZ** Pınar/**TEPE** İlke, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yay., B. 2, Ankara, 2011, s. 639.

²⁷ **SOYASLAN** Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yay., Ankara, 2010, s. 67.

²⁸ **KUNTER** Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 7, Kazancı Yay., İstanbul, 45, 46.

²⁹ **KUNTER**, s. 46.

mahkemeye sunmak tarafların görevidir, vicdani delil kabul edilmiştir, hakim bir nevi hakem görevindedir, muhakeme aleni, sözlü ve yüze karşıdır³⁰. İtham sistemi hukuk ve ceza davalarında farklı özellikler gösterir. Ceza muhakemesine ilişkin kurallar sayıca daha fazla ve sıklıdır³¹.

İtham sisteminde bireysel yargılama makamı ve bireysel savunma makamı, yargılama makamından daha üstün bir konumdadır. Yargılama makamı bir nevi hakem görevi yapmaktadır. Bu sistemin insan hak ve özgürlükleri açısından faydaları olmakla birlikte, yargıcın taraf delilleriyle bağlı olması gibi bazı sakıncaları da bulunabilir³².

İtham sisteminin başka bir sakıncası, yargıyı harekete geçirme yetkisinin mağdurda olmasıdır. Bu sistemde hakimin re'sen araştırma yetkisi sınırlıdır. Bu nedenle mağdurun korkması, faille anlaşması veya başka nedenlerle suçu bildirmemesi gibi durumlar, suçun cezasız kalmasına yol açabilir. Böylece, cezalandırmadan beklenen, suçu önleme fonksiyonu gerçekleşmez³³.

Tahkik sisteminde ise muhakeme: Gizlidir, yazılıdır ve gıyaptadır. Hakim, hakem niteliğindeki pasif statüsünden ayrılmış ve re'sen tahkikat yapabilecek konuma ulaşmıştır. Vicdani delil yerini kanuni delile bırakmıştır. Yani, hakim delillerle bağlıydı. Bu bağlayıcı delillerin en önemlisi ikrardı ve ikrarı elde etmek için başvurulabilecek yöntemler bu sistemin en önemli sakıncasıydı³⁴. Bu dönemde delil elde etmek için iftira, soruşturma aracı kabul edilmişti. Kanuni delil, yani her suça özgü önceden belirlenmiş delil gerekirdi. Hakimin mahkumiyet kararını vermesi için her

³⁰ **KÖKSAL** Ayhan, Anglo-Sakson Hukuku Ceza Muhakemesinde İtham Fonksiyonu, file:///C:/Users/User/Downloads/4882-14127-1-PB%20(2).pdf, s. 188, (E.T 01.04.2015); **SOYASLAN**, s. 68.

³¹ **GOODPASTER** Gary, On the Theory of American Adversary Criminal Trial, <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6549&context=jclc>, s. 119, (E.T 08.03.2014)

³² **TOROSLU**, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 40, 41.

³³ **SOYASLAN**, s. 68, 69.

³⁴ **KÖKSAL**, s. 189.

dava türüne göre değişiklik gösteren ancak önceden belirlenen delillere ihtiyaç vardı³⁵.

Tarihsel gelişim içerisinde son nokta olan karma sistemde ise; hakim kendiliğinden davaya bakamaz. İlk olarak bir ithamın varlığı şarttır; ancak itham sahibi, itham sistemindeki gibi suçtan zarar gören değil, ithamda bulunmak için kurulmuş resmi bir makamdır. Muhakeme ön soruşturma aşamasında yazılı, gizli, gıyabi; son soruşturma safhasında ise sözlü, aleni, yüz yüzedir. Hakim taraf delilleriyle bağlı değildir ve vicdani delil vardır³⁶.

Çapraz sorgu yöntemi tarafların, eşit haklara sahip ve iddialarını ispat zorunda oldukları itham sisteminde doğmuştur. Anglo Sakson sistemi içerisinde, delil hukukunun oluşumuna yön vermiştir. Karma sistemin yapısına uygun olmayan çapraz sorgu benzeri kurumlar, maddi gerçeğe ulaşmak adına karma sistemde yer almaya başlamıştır³⁷.

V. Çapraz Sorgu

Geniş anlamda çapraz sorgunun amaçladığı, hukuka uygun yollardan maddi gerçeğe ulaşmaktır. Adil yargılanma ilkesiyle uyumlu pek çok ilkenin uygulamada yer bulmasını sağlar. En önemli etkisini, delillerin değerlendirilmesi aşamasında gösterir³⁸.

Çapraz sorgu, sorgu faaliyetinin bir bölümünü oluşturur. Anglo Sakson sisteminde sorgunun üç aşaması bulunur: Doğrudan sorgu, çapraz sorgu ve yeniden sorgu. Sorgulamaların bu sıralamaya uygun olması gerekir. Bir aşama atlanarak diğerine geçilemez. Tüm bu aşamalardan sonra ulaşılabilecek delillerin bütünlük arz etmesi gerekir. Sorgu ve çapraz sorgunun uygulanma usulleri birbirinden farklıdır. Öncelikle sorgu hakim

---

³⁵ **EREM** Faruk, Savunma ve Ceza Yargılamasının Temelindeki Kusurları, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1988-19881-1086>, s. 92, (E.T 02.04.2015)

³⁶ **KÖKSAL**, s. 189.

³⁷ **İPEKÇİOĞLU** Pervin Aksoy, Bir Sorgulama Yöntemi Olarak Çapraz Sorgu, Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan C. I, AÜHF Yay., Ankara, 2015, s. 100.

³⁸ **DÖNMEZ** Burcu Demren, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu, Seçkin Yay., Ankara, 2007, s. 33.

tarafından gerçekleştirilir oysa çapraz sorguyu savcı veya savunma avukatı uygular. Başka bir fark da, sorgunun sanığa; çapraz sorgunun ise tanık, bilirkişi ve davaya katılana yönelik olmasıdır. Bu kişiler, tanık kürsüsünden yeminle dinlenir. Savcı, tanıklara sadece doğruyu söyletmeyi amaçlamaz, ifadelerin güvenilirliğini de sağlamaya çalışır. İki sistemin ayrımının sonucu, tanıklık kurumunda hissedilir³⁹. Çapraz sorgu, bir “hak” olarak düşünülmelidir. Her durumda uygulanması şart değildir. Faydalı olduğuna kanaat getirilen ve gerekli görülen durumlarda uygulanabilecek bir delil elde etme aracıdır⁴⁰.

Sanığın, tanık sıfatını kazanması Anglo Sakson hukuk sisteminde mümkündür. Sanık, tanıklık için gereken yemini verdikten sonra, tanık kürsüsünden dinlenebilir. Kıt’a Avrupası hukuk sisteminde ise bu mümkün değildir. Sanık ancak hakim tarafından yeminsiz olarak sorgulanır⁴¹.

İtham sistemi, ceza yargılamasını iddia ve savunma makamlarının irade, karar ve beyanlarına göre şekillendirir, çapraz sorgu bu sebeple itham sisteminde doğmuştur. Taraflar tarafından mahkeme huzuruna çağrılan tanıkların, kararı veren makam önünde sorgulanması esnasında çapraz sorgunun işlevi gerçekleşir. İtham sisteminin doğasına uygun olan çapraz sorgu, sistemin diğer özellikleriyle birlikte uygulandığında gerçek amacına ulaşabilir⁴².

İngiliz hukukunda, çapraz sorgu hem ceza, hem de hukuk davalarında uygulanır. Hakim, “taraf” sorgularına, zorunlu olan ender

³⁹ İPEKÇİOĞLU, s. 107.

⁴⁰ DÖNMEZ, s. 230.

⁴¹ İPEKÇİOĞLU, s. 116,117.

⁴² DÜNDAR Meltem, K.K.T.C. ve Türk Ceza Yargılaması Hukuklarında Çapraz Sorgulama, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, file:///C:/Users/User/Downloads/217841.pdf, s. 1, (E.T 05.03.2015)

durumlarda müdahalede bulunur. Çapraz sorgu, İngiltere'de avukatlık mesleğini gerçek bir sanata dönüştüren kurumlardandır⁴³.

Özel bir tekniği olan çapraz sorgu usulü, iyi bir avukat tarafından uygulandığında yalnızca kötü niyetli kimseler için değil, sadece doğruyu söylemeye çalışan iyi insanlar için de son derece önemlidir. Gerçekten bu sorgu şekli, gördüğü olay hakkında bilgisini direk aktarmak isteyen, fakat bazı yanlış algılamalar neticesinde doğru olmayan bir kanaate ulaşan tanığın beyanlarındaki hataların düzeltilmesini de sağlar. Bir İngiliz mahkemesi önündeki tanık çok sıkı şekilde sorgulamaya tabi tutulur, hatta dışarıdan biri mahkemeyi izlerken tanığı sanık zannedebilir. Bu sebeple, İngiliz hukukunda tanıklık kurumundan sıkça faydalanılır⁴⁴.

Avukatın yetenekli ve deneyimli olmasının yanında çapraz sorgunun iyi planlanması da avukatın başarısı için gerekli diğer bir unsurdur. Çapraz sorgu, iyi bir organizasyona ihtiyaç duyar. İlk olarak davaya konu olay tüm hatlarıyla belirlenmelidir. Bir tanığın neden çapraz sorgulanacağı ve davaya sağlayacağı katkı jüriye anlatılmalıdır. Tanığın çapraz sorguya tabi tutulmaması da bir seçenektir. Tanık çapraz sorgulanacak ise hangi gerekçelerle sorgulanacağı ve ifadesindeki boşluklardan ne şekilde faydalanılacağı belirlenmelidir. Bu boşluklara, saldırı noktaları denilmektedir. Saldırı noktalarına ilişkin sorular, özenle seçilmelidir⁴⁵.

İyi işleyen bir çapraz sorgu için, sistemi uygulayan devletlerde detaylı düzenlemeler yapılmış ve bu sistemin hukuki ve teknik boyutlarının sınırları belirlenmiştir. Bunların yanı sıra sistem, içinde önemli bir felsefe de bulundurur. Delille ilgili hususlar, etik kurallar,

---

⁴³ **KARAYALÇIN** Yaşar, Çalışma Raporu, (Londra: 20 Ekim 1960 - 16 Eylül 1961), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/34§§§§§0/3583.pdf>, s. 492, (E.T 18.01.2015)

⁴⁴ **C. J. HAMSON M. A., LL.M.**, “İngiliz Hukuk Sisteminde Maznunun Mevkii”, (Çev. KAPANİ Münci), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/316/3090.pdf>, s. 329, 330, (E.T 21.01.2015)

⁴⁵ **MCELHANEY** James, The Art of Trial Advocacy, The Army Lawyer, 1998, July, s. 80,81.

tanığa soru sorma, tartışma aşaması, davanın sunuluşu gibi pek çok konu, çapraz sorgu sisteminde önemli noktaları oluşturur⁴⁶.

Çapraz sorguda iki önemli husus; iyi bir plan hazırlanması ve iyi bir dava teorisi geliştirilmesidir. Dava teorisi, tüm tanıkların eksiksiz ve amaca uygun olarak ifadesinin alınması, olaydaki eksik kalan ya da çözüm için gerekli konuların iyi tespit edilmesini kapsar. Sonrasında ise dava teorisine dayalı dava planı yapılmalıdır. Bu planın içinde çapraz sorgunun nasıl uygulanacağı belirlenmelidir. Plan katı olmamalı, davanın seyri içerisinde tanık ya da bilirkişinin beyanlarına göre şekillenebilecek esnekliği korumalıdır. Çapraz sorgulayıcı, tanık ve bilirkişi ifadelerinde gördüğü hataların planlı bir kurgu mu yoksa mazur görülebilecek beyan bozuklukları mı olduğuna karar vermelidir. Çapraz sorgu planı, sorular içeren bir liste gibi olmamalı sorguya yön verecek bir rehber niteliğinde olmalıdır⁴⁷.

Çapraz sorgu, belirlenmiş bir hedef doğrultusunda gerçekleştirilir. Amaçsızca yapılan çapraz sorgu, tanığın ifadesini güçlendirebilir, sorgulayıcının da güvenilirliğini sarsabilir. Bu yüzden, çapraz sorgu bir varsayıma dayanmalıdır. Doğrudan sorgu, olayın tamamını öğrenmeye yöneliktir. Çapraz sorgu ise iki önemli amaç üzerine yoğunlaşır; bunlardan ilki dava dosyasındaki bilgileri desteklemek, ikincisi ise tanığın güvenilirliğini sınamaktır⁴⁸. Çapraz sorgulayıcı, tanığın doğrudan sorgu esnasında jüri üzerinde oluşturduğu kanaatin etkisini zayıflatmayı amaçlar. Olayın anlatımı esnasında şüpheli görülen noktalara, jürinin dikkatini çekmek amaçlanır. Doğrudan sorguya göre, çapraz sorgu daha kontrollü gerçekleştirilir⁴⁹.

⁴⁶ ÇOLAK Haluk, Ceza Yargılaması Hukukunda Çapraz Sorgu, B.2, Bilge Yay., Ankara, 2007, s. 26.

⁴⁷ HANCI İ. Hamit, Bilirkişilik ve Çapraz Sorgu, Seçkin Yay., Ankara, 2003, s. 24.

⁴⁸ BLUMENSON Eric, Examination of Witnesses, <https://www.suffolk.edu/documents/LawMCP/Ch32examofws.pdf>, s. 6,7, (E.T 23.04.2014)

⁴⁹ AKYAZAN Ahmet Emrah, Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Doğrudan Soru Yönelme, Desen Ofset Yay., Ankara, 2009, s. 273.

Tanığın sorgulamasının başında, olayı algılama yeteneğini sınanan sorular sorulur. Yani tanıklık yapacağı olayı gerçekten görebileceği ya da duyabileceği fiziksel şartlar mevcut muydu? Olay için tanıklık yapacak kadar yaşananları algılayabilmiş miydi? Tanığa ucu açık sorular sorularak daha geniş bir şekilde olayı anlatma imkânı verilmelidir. Maddi gerçeği aydınlatmak için tanığa yöneltilecek sorulara, bir sınırlama getirilmiştir. Olay için ihtilafli görülen hususlarda soru sorulması kuraldır. Bu grup sorulara birincil nitelikte objektif sorular denmektedir. İhtiyaç duyulması halinde ise ikincil olan subjektif nitelikte sorular sorulması, bazı özel durumlarda kabul edilmiştir⁵⁰.

Çapraz sorgunun en önemli aktörü tanıktır. Tanığın da bu sistem içerisinde farklı türleri ortaya çıkmıştır. Zeki, inatçı ve fırsatçı olan kişiler zor tanıklar olarak değerlendirilir. Çapraz sorgu planının, bu zor tanıklara göre hazırlanması gerekir. Tanıkla ilgili edinilen belgeler iyi incelenmeli ve hangi noktalarda tanığın zorlanması gerektiği, asıl planda belirtilmelidir. Çapraz sorgunun amaçları ortaya koyulmalıdır. Tanığın çapraz sorgulanmasının asıl amacını oluşturan hususlarda, tanığın cevaplarını düzeltebileceği boşluklar bırakılmamalıdır. Tüm bu çabalara rağmen çapraz sorgunun kolay olması nadirdir⁵¹.

Ceza muhakemesinin önemli bir ilkesi olan sözlülüğün en etkin uygulaması, çapraz sorguda görülür. Tanık beyanlarının daha güvenilir olmasını sağlayan çapraz sorguda kural, tanıklara sadece kendi duyularıyla algıladıkları konularda soru sorulmasıdır. Üçüncü kişilerin onlara aktardığı hususlarda soru sorulmaması gerekir, çünkü duruşmada bulunmayan kişilere çapraz sorgu uygulanıp gereken doğrulama yapılamaz. Tanıkların olayla ilgili yorum yapması veya fikir beyan etmesi istenemez. Kural ihtilafli hususlarda soru sorulması olmakla birlikte bazı

---

⁵⁰ YÜCE Ertan/ANLAR Umut, "Ceza Yargısında Yeni Usul: Çapraz Sorgu", <http://www.ankarabarasu.org.tr/Siteler/1944-2010/Dergiler/HukukGundemiDergisi/2005-2.pdf>, s. 58, (E.T 18.01.2015)

⁵¹ MAHONEY Kevin J., *Relentless Criminal Cross-Examination*, Revision 4, James Publishing, Los Angeles, 2012, §. 1/35.

istisnalara yer verilmiştir. Tanığın güvenilirliğini sınamak ya da başka tanıklara ulaşmak için bazen konu dışı sorular sorulabilir. Burada bilirkişi tanıkların durumu farklıdır. Bilirkişi tanıkların yorum yapmalarına ihtiyaç duyulabilir⁵².

Çapraz sorgulamayı yapan taraf kural olarak cevabını bilmediği soruları sormamalıdır. Çapraz sorguda amaç tanığın ifadesindeki net ve belirsiz olan noktaları ortaya koymaktır. Çapraz sorgucu sorduğu sorunun cevabından emin değil ise ansızın ve aleyhte bir durumla karşılaşabilir. Bu nedenle çapraz sorguda muhakkak cevabı önceden bilinen sorular sorulmalıdır. Bu durumun elbette istisnaları mevcuttur. Mesela çapraz sorgucu olaya hakimse, tanığın yalan söyleme seçeneği kalmamış ve vereceği her cevabın sorgulayıcıyı doğrular şekilde olacağından, sorgucu geri planda kalıp tanığın olayı anlatmasını isteyebilir⁵³.

Çapraz sorguda, bir avukat cevabını bilmediği soruları sormaktan kaçınılmalıdır. Bu durum, avukatlar için en temel kurallardan biridir. Aksi takdirde doğruluğu bilinmeyen sorular, çapraz sorguyu daha da karmaşık hale getirir. Beklenen amaç gerçekleşmemiş olur⁵⁴. Bir avukatın en büyük silahı, çapraz sorgudur. Kurallarına uygun gerçekleştirilen ve iyi hazırlanmış çapraz sorgu avukatın başarısını gösterir. İyi çalışılmamış bir çapraz sorgu ise avukat için tehlikeli olabilir⁵⁵.

⁵² VEZİROĞLU Çetin, Çapraz Sorgu, <http://www.ankarabarsu.org.tr/Siteler/1940-2010/Kitaplar/pdf/untill2007/hukukkurultay00-2.pdf>, s. 380-383, (E.T 21.01.2015)

⁵³ Detaylı bilgi için bkz., Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencileri Çalışması, Yayına Hazırlayanlar: YENİSEY Feridun/ ZİYALAR Neylan, Çapraz Sorgu Teknikleri,

https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.hukukturk.com%2Ffractal%2FhukukTurk%2Fpages%2FdwntdCntHT.jsp%3FpFileNum%3D1&ei=P6a_VL_SE4vwUpnXgdAJ&usq=AFQjCNENjGoK0QMzB9A7R2RFJfXlujSwNq&sig2=EbrX8OROfptCoEsX1rUk5g, (E.T 21.01.2015)

⁵⁴ WELLMAN Francis L., The Art of Cross Examination, https://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=nNYVxTIMh1oC&oi=fnd&pg=PA21&dq=cross+examination&ots=BkRWwxeG2p&sig=9QvGFdITS4_MemO_H6vvPS5nxE&redir_esc=y#v=onepage&q=cross%20examination&f=false, s. 42, (E.T 08.04.2015)

⁵⁵ VALDESPINO Jacqueline M., Cross Examination: The Rules of the Game, 18 American Journal of Family Law, 2004, Summer, s. 87.

En eski ceza muhakemesi sistemi olarak bilinen itham sistemi, zaman içerisinde bazı değişimler geçirse de temel noktalarda başlangıçtan uzaklaşmamıştır. Ceza yargılamasının tarafların sunduğu delillerle şekillenmesi hala geçerlidir. Sistemin işleyişi içerisinde gelişen teknolojinin hesaba katılmadığı da ileri sürülebilir. Örneğin elektronik ortamlarda yapılan haberleşme ve medyanın gelişiminin, çapraz sorgu üzerinde olumsuz etkileri olduğu tartışılmaktadır⁵⁶.

Tanıklık kavramının önemli olduğu itham sisteminde, sanığın tanık sıfatı kazanması mümkündür. Tanık sıfatı kazanan sanık açısından, çapraz sorgunun sınırlarını daraltan bir hak olan “susma hakkı” bu başlıkta değinilmesi gereken bir diğer noktadır. Susma hakkını kullanan bir sanık için, çapraz sorgu imkânı ortadan kalkmış olacaktır.

Susma hakkı, sanığa tanınmıştır. Kişi kendini suçlayacak beyanlarda bulunmaya zorlanamaz, tanıklar için ise düzenleme daha farklıdır. Doktrinde susma hakkı ve sınırlarıyla ilgili pek çok tartışma yapılmıştır. Susma hakkının olması gerektiği yönündeki fikirler karşısında, kamu düzeninin bozulmasına sebep olan sanığın düzenin tekrar sağlanması için susma hakkının olmaması gerektiği yönünde fikirler de mevcuttur. Günümüz şartlarında pek çok devlet ve uluslararası sözleşme sanığa bu hakkı tanımıştır⁵⁷.

Çapraz sorgunun itham sistemini benimsemiş devletlerde olduğu gibi, Türkiye’de uygulanması yoktur. İtham sisteminin hakim olmadığı bir hukuk sisteminde çapraz sorgudan bahsedilemez. CMK m. 201 doğrudan soru sorma hakkını düzenlemiş, bu da çapraz sorgu kurumuyla

---

⁵⁶ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz., **EPSTEIN JULES**, Cross-Examination: Seemingly Ubiquitous, Purportedly Omnipotent, and “At Risk”, http://widenerlawreview.org/files/2009/06/04-epstein_final-429-451.pdf, (E.T 21.04.2015)

⁵⁷ Konuyla ilgili kapsamlı çalışmalar için bkz., **YILDIRIM Ali**, “Sanığın Susma Hakkı”, <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/ankarabarasu/tekmakale/1988-5/3.pdf>, (E.T 20.01.2015), **KOCAOĞLU Serhat Sinan**, “Susma Hakkı”, <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/ankarabarasu/tekmakale/2011-1/2011-1-2.pdf>, (E.T 20.01.2015)

ilişkilendirilmiştir. CMK m. 201 ile yeniden gündeme gelen çapraz sorgu tartışmaları ve Türk hukukunda neden uygulanamayacağına aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

VI. Doğrudan Soru Yönelme ve Çapraz Sorgu İlişkisi

Bu bölümde Türk hukukunda, çapraz sorgu uygulamasının mümkün olup olmadığını tartışacağız. Doğrudan soru sormanın Türk hukukuna dahil olmasıyla, çapraz sorgu tartışmaları artmıştır. Çapraz sorgunun itham sisteminden bağımsız uygulanabilmesi fikrine katılmak güçtür. Türk hukukunda itham sisteminin olmayışı başta olmak üzere başka pek çok sebeple çapraz sorgu yönteminin uygulanmasının mümkün olmadığına bu başlıkta değineceğiz.

İtham sisteminde var olan doğrudan sorgu ve çapraz sorgu kavramlarının Türk hukukunda karşılığı bulunmamaktadır. Doğrudan soru sormada tanığa soru sorma hakkı verilmiş olmakla beraber dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, bunun bir sorgulama hakkı olmadığıdır. Sorgulama faaliyeti Türk hukukunda hakimin yapabileceği bir işlemdir. Oysa itham sisteminde taraflara sorgulama yetkisi verilmiştir⁵⁸.

Doğrudan soru sorma, çapraz sorgu kurumuna benzetilmekle birlikte esasen itham sisteminde sorgunun aşamalarından biri olan doğrudan sorgulamanın, içerisinde yer alan bir bölümdür. Bütünüyle çapraz sorgu sisteminin Türk hukukunda var olduğunu söylemek mümkün değildir. Tanığı daha önce dinlemeden soru sormak, soru soran açısından riskli de olabilecektir⁵⁹. Oysa çapraz sorgu doğrudan sorgu esnasında dinlenen tanığın ifadelerindeki zayıf noktalara yöneliktir.

Başka bir yaklaşım ise doğrudan soru sormayı, çapraz sorgunun işlevine benzetip, sorgu kurumunun daha iyi çalışmasına yardımcı bir yöntem olarak kabul etmektedir. Yani mahkeme başkanının izni olmadan

⁵⁸ CENTEL/ZAFER, s. 631.

⁵⁹ PARLAR Ali/HATİPOĞLU Muzaffer/YÜKSEL Erol Güngör, Açıklamalı-İçtihatlı Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller Çapraz Sorgu ve İspat, Yayın Yay., Ankara, 2008, s. 611.

tarafların soru sorabilmesi, çapraz sorguda olduğu gibi muhakemeye tarafların katılımını artıracak ve muhakemeyi canlandıracaktır⁶⁰.

“Doğrudan Soru Yönelme” başlığıyla CMUK’ta olmayan bir düzenleme ilk kez CMK madde 201’de yer almıştır.⁶¹

‘(1) Cumhuriyet savcısı, müdafî veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltebilirler. Sanık ve katılan da mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir.

⁶⁰ FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık, US-A Yay., Ankara, 1996, s. 350.

⁶¹ CMK madde 201’in gerekçesi şu şekildedir:

‘Madde, Türk hukuku bakımından çok önemli bir yenilik getirmiş bulunmaktadır. Common Law sisteminde ve Avrupa’da İtalyan hukukunda ceza davasının taraf muhakemesi şeklinde cereyan ettiği ve bu nedenle çapraz sorgu sisteminin uygulandığı bilinmektedir. Mahkemenin delil araştırma yetkisine sahip bulunduğu Kontinental sistemlerde, tam bir çapraz sorgulamanın kabulünün Tasarının bütünü ile bağdaşmayacağı bilindiğinden, savunma hakkını sağlam tutmak amacı ile bu madde getirilmiştir. Bu madde ile Cumhuriyet savcısı, katılan, sanık ve avukatların mahkeme başkanı veya hâkimden söz isteyerek, tanıklara, katılana, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere, doğrudan soru yöneltebilecekleri kabul edilmiştir. Yine sanık ve katılanın da mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile aynı kişilere soru yöneltebilmeleri olanaklı kılınmıştır. Aynı kişilere sorulan soruya karşı gelme hakkı tanınmıştır; madde de karşı gelmeye “itiraz” denilmekte ise de, teknik anlamda kanun yolundaki itiraz olmayıp, karşı gelme, bu konuda hâkimin karar vermesini istemek niteliğindedir. Bu hâlde sorunun yöneltmesinin gerekip gerekmediğine, 214 üncü maddedeki usule göre mahkeme karar verecektir. Dikkat edileceği üzere maddenin getirdiği esas, Common Law sistemine yakın ise de, bundan farklıdır. Tasarının 197 nci maddesinde açıklandığı üzere, duruşma hâkimin sorgusu ile başlamaktadır. Common Law sisteminde ise ceza davası taraf muhakemesi şeklinde cereyan ettiğinden, hâkim tam tarafsızdır ve sorgu yapamayacağı gibi, çok istisnâî hâllerde tanıklara soru da soramaz; sadece taraflar arasında soru yönelmeden kaynaklanan karşı koymaları çözüme bağlar. Tasarının sistemi o derecede farklıdır ki, 208 inci madde mahkeme üyelerine de soru sormak hakkını tanımaktadır. Kaldı ki, Common Law sisteminde duruşmada sanık sorguya çekilmez; ancak istemi olduğunda tanık gibi dinlenir ve hatta kendisine bu hâlde yemin verilir. Netice olarak getirilen madde, savunma hakkını güçlendirici ve avukatın daha enerjik ve etkin olmasını sağlayan bir hüküm niteliğindedir. Madde, duruşmada mahkeme üyelerinin de tanıklara veya bilirkişilere soru yönelmelerine olanak tanınacağını yani üyelerin tanıklara veya bilirkişilere soru sorma yetkisine sahip olduklarını ifade etmektedir.’

Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir. Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir.'

Kanun, artık savcı, vekil ve müdafî için tanıklara doğrudan soru yöneltme hakkını vermiştir. Taraflar gerek kendi tanıklarını dinlerken gerekse karşı tarafın tanıkları dinlenirken soru sorabileceklerdir. Bu durum sadece tanıklarla sınırlı değildir. Bilirkişi, sanık ve katılan da doğrudan soruların muhatabı olabilecektir⁶².

CMUK madde 234/2'de soru sorulması mahkeme başkanının uygun görmesi şartına bağlanmıştı. Doğrudan soru sorulması bu dönemde mümkün değildi. Dolayısıyla CMUK'da düzenlenmemiş bir kuruma CMK'da yer verilmiştir. Bu yeni kurumun anlaşılması ve Türk hukuk sisteminde nasıl karşılığını bulacağıyla ilgili tartışmalar sürmektedir.

Doğrudan soru sormada amaç; tanıkların ifadelerinin güvenilirliğini sarsmak, soruyu soran açısından lehe bir durum ortaya çıkarmaktır. Örneğin tanığın gerçekte şahitlik etmediği bir olayla ilgili ezbere bir senaryo anlatması esnasında, müdafinin doğrudan soruyla tanığın aslında anlattığı tarihi hatırlamayacağını ortaya çıkarması, kurumdan beklenen sonuçtur. Doğrudan soru sorma, çapraz sorguda olduğu gibi anında sonuç vermez. Ancak müdafinin sonraki savunmalarında ya da savcının esas hakkında mütalaasının oluşmasında, doğrudan soruların cevapları etkili olacaktır⁶³.

Bilirkişinin soru sorma hakkıyla ilgili olarak CMK madde 66/6'da özel bir düzenleme yapılmıştır:

'Gerekli olması halinde, bilirkişi, mağdur, şüpheli veya sanığa mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile soru sorabilir. Ancak, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da

⁶² YÜCE /ANLAR, s. 63.

⁶³ TEZCAN Durmuş, Ceza Davalarında Çapraz Sorgu, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir, 2001, s. 642.

izin verebilir. Muayene ile görevlendirilen hekim bilirkişi, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları, hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdafî bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan doğruya yöneltebilir.’

CMUK madde 73’de bilirkişiye doğrudan soru sorma hakkı verilen, benzer bir düzenleme mevcuttu.

CMK m. 201 kapsamında soru yöneltenlerin, sınırsız ve keyfi soru sorma hakkına sahip olduğu düşünülemez. Hukuk devleti olmanın gereği olarak bazı sınırlar kendiliğinden mevcut kabul edilmelidir. İnsan onurunun dokunulmazlığıyla bağdaşmayan hiçbir soru doğrudan soru sormada da sorulamayacaktır. Anayasa ve uluslararası sözleşmelerde kabul edilen haklar, doğal sınırlar olarak kabul edilir⁶⁴.

AIHS’nde yer alan adil yargılanma hakkı, itham sistemine dâhil olmayan Türkiye gibi devletlerin de çapraz sorguya benzerliği iddia edilen bazı uygulamaları benimsemesini sağlamıştır⁶⁵.

AIHS tamamıyla incelendiğinde, sözleşmenin iki tür hak tanıdığı görülür. İlk grupta yer alan haklar bazı özgürlükler tanır, ikinci grup haklar ise bu özgürlükleri ve kullanılmasını koruma altına alan haklardır. Adil yargılanma hakkı ikinci grup haklar içerisinde yer alır. Adil yargılanma hakkı klasik negatif haklar içinde düzenlenmesine rağmen gerçek fonksiyonun gerçekleşmesi için devletin pek çok pozitif edim üstlenmesi gerekir⁶⁶. AIHS’nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı, 3.10.2001 tarihinde yapılan değişiklikle birlikte, aynı zamanda anayasal bir hak haline gelmiştir⁶⁷.

AIHS’nde “Adil Yargılanma” başlıklı madde 6/3-d de çapraz sorgunun temelindeki düşünceye benzer bir düzenleme yer almaktadır:

---

⁶⁴ DÖNMEZ, s. 57.

⁶⁵ DÖNMEZ, s. 83.

⁶⁶ ALGAN Bülent, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yay., Ankara, 2007, s. 129.

⁶⁷ 3.10.2001 Tarih ve 4709 Sayılı Kanun, RG.17.10.2001, No. 24556 (1. Mükerrer)

‘İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağırılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;’

AİHS madde 6/3-d hükmü kapsamında, devletler polis/muhbir gibi kişilerle özel tanıklık türlerine sistemlerinde yer verebilir. Hassas yürütülen soruşturmayı tehlikeye atmamak, tanıkların haklarını korumak gibi amacı olan bu uygulamalarda gizli/isimsiz tanıklar gündeme gelir. Bu durumlarda da tanığın korunmasıyla savunmanın tanık sorgulanmasındaki menfaatine ilişkin dengenin sağlanması zorunludur. Bu gibi özel tanıklık durumlarında tanığın mahkemedeki öneminin anahtar niteliğinde olup olmadığı belirlenir. Tanık bu denli önemli bir etkiye sahip değilse dahi savunmaya bazı tanık sorgulama hakları tanınmalıdır. Bu hak tanınırken, tanığın korunmasına da zarar vermeyecek önlemler alınabilir. Sorular yazılı sorulabilir, tanıkların ses ve görüntüsü değiştirilip tele konferans yoluyla başvuruca soru sorma imkânı tanınabilir ya da tanığın kimliği gizlenerek sadece avukata sorgulama hakkı verilebilir. Bunlar gibi benzeri yöntemlerle, muhakkak isimsiz/gizli tanıkların sorgulanması sağlanmalıdır⁶⁸.

AİHM, “*Birutis ve Diğerleri*” kararında mahkûmiyet hükmünün yalnızca kimliği gizli tutulan tanık ifadesine dayandırılmayacağını açıkça ifade etmiştir. Bu şekilde verilen kararın savunma hakkını ve davanın hakkaniyete uygun görülmesi ilkesini ihlal ettiğini hükme bağlamıştır⁶⁹.

Türk ceza hukuku sistemindeki re’sen araştırma ilkesi gereği hakim, tarafların tanık seçimleriyle bağlı olmaksızın gerekli gördüğü

⁶⁸ Konuyla ilgili kapsamlı bilgi ve AİHM’nin konuya ilişkin kararları ve değerlendirmeler için bkz, **VITKAUSKAS** Dovydas/**DIKOV** Grigoriy, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları , (Çev.: CENGİZ Serkan), Avrupa Konseyi

Strazburg, 2012, s. 110.

⁶⁹ *Birutis ve Diğerleri* / Litvanya, 47698 / 99 ve 48115/99, 28 Mart 2002 Kararı için bkz., **CENGİZ** Serkan/**DEMİRAG** Fahrettin / **ERGÜL** Teoman / **MCBRIDE** Jeremy / **TEZCAN** Durmuş, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları”, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/cezayargilamasi.pdf, s. 110, (E.T 19.01.2015)

herkesi dinleyebilir. Bu sebeple sistemimizde, taraf tanığı şeklinde bir ayırım söz konusu değildir. İddianamede delil olarak tanık ifadelerine yer verilmekle birlikte sanığın aleyhine veya lehine olması şeklinde bir ayırma gidilmez. Savcının iddianameyle sanığın hem lehine hem aleyhine hususları belirtme zorunluluğu, iddianamede yer alan tanık veya bilirkişilerin taraf değil, kamu tanığı ya da kamu bilirkişisi olarak nitelenmelerine sebep olur. Bunun gibi sebeplerle, Anglo Sakson hukuk sisteminde yer alan dar anlamda çapraz sorgunun, Türk ceza hukukundaki doğrudan soru sormayla bağdaşmadığı aşikârdır. Çapraz sorgunun temel süjesi “taraf tanığı”, sistemimizde mevcut değildir⁷⁰.

Kara Avrupa’sında hakim maddi gerçeği araştırma yükümlülüğü vardır. Bu sebeple sorgulama faaliyeti taraflara bırakılamaz. Anglo Sakson hukukundaki çapraz sorgu, bir sorgu faaliyeti türü olmakla beraber doğrudan soru sorma, bir sorgu işlemi değildir⁷¹.

Tanıklık kurumu ceza muhakemesinde önemli bir rol oynamakla birlikte bazen tanıkların olayların aydınlatılmasındaki rolü, onlar için tehlikeli olabilir. Bu sebeple CMK madde 58 “Tanığa İlk Önce Sorulacak Hususlar ve Tanığın Korunması” başlığıyla düzenlenmiştir⁷².

⁷⁰ KARAKAYA Naim, “Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi Avukatlar İçin El Kitabı IV, Ceza Muhakemesi Hukukunda Avukatın Soru Sorma Yetkisi”, <http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/elkitabi4.pdf>, s. 13, 14, (E.T 3.01.2015)

⁷¹ CENTEL/ZAFER, s. 630.

⁷² CMK madde 58: *(1) Tanığa, ilk önce adı, soyadı, yaşı, işi ve yerleşim yeri, işyerinin veya geçici olarak oturduğu yerin adresi, varsa telefon numaraları sorulur. Gerekirse tanıklığına ne dereceye kadar güvenilebileceği hakkında hâkimi aydınlatacak durumlara, özellikle şüpheli, sanık veya mağdur ile ilişkilerine dair sorular yöneltilir.*

(2) Tanık olarak dinlenecek kişilerin kimliklerinin ortaya çıkması kendileri veya yakınları açısından ağır bir tehlike oluşturacaksa; kimliklerinin saklı tutulması için gerekli önlemler alınır. Kimliği saklı tutulan tanık, tanıklık ettiği olayları hangi sebep ve vesile ile öğrenmiş olduğunu açıklamakla yükümlüdür. Kimliğinin saklı tutulması için, tanığa ait kişisel bilgiler, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından muhafaza edilir.

(3) Hazır bulunanların huzurunda dinlenmesi, tanık için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü önlenemeyecekse ya da maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından tehlike oluşturacaksa; hâkim, hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan da tanığı dinleyebilir. Tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntülü aktarma yapılır. Soru sorma hakkı saklıdır.

Tanık için getirilen koruma tedbirleri, ceza muhakemesi tedbiri olduğuna göre bu koruma usulleri sanığın savunma hakkına engel olmamalıdır. Bu şekilde korunan tanıkların dinlenmesi esnasında, taraflar tanığa soru sorabilmelidir. Böyle bir koruma tedbiri uygulanırken soru sorma hakkı sınırsız olmayıp, alınan tedbirle uygun olmalıdır. Tanığın kimliğinin saklandığı durumlarda taraflar veya hâkim tanığın kimliğinin ortaya çıkmasına neden olacak sorular sormamalıdır. Bu durumun gözetilmesi duruşmayı yöneten hâkime düşmektedir. Hakim, bu tarz soruları kendisi sormayacağı gibi diğerlerinin de sormasını engellemelidir. Soruların kimlik bilgileriyle ilgili olması halinde tanık da bu durumu ileri sürebilir⁷³.

Çapraz sorguda, amaçla bağlantılı olarak mahkemede delillerin tartışılması, belirsiz hususların aydınlatılması için tanıklara soru sorulması önemlidir. Bu sorular hızlı ve aralıksız sorulmalıdır. Türk hukukunda jüri sistemi olmadığı için, mahkemede sorgunun amacı delilleri hakiminkin takdirine sunmaktır. Kesintisiz sorular ve kısa yanıtlar gerçeğin aydınlatılmasında etkilidir. Duruşmadaki tüm konuşmaların stenoyla yazılması veya kasede alınıp hızlıca zabıtlara geçirilmesi şu an için Türkiye’de zor görünmektedir⁷⁴. Sistemin teknik gerekçelerle Türk hukukunda uygulanmayacağı eleştirisi, avukatlar tarafından da gündeme getirilmiştir⁷⁵. Bu sorgu türünün, Türk hukukunda işlerlik kazanmasının önündeki bir diğer engel de avukatların bu konuda özel bir eğitime tabi tutulmamasıdır.

(4) Tanıklık görevinin yapılmasından sonra, kişinin kimliğinin saklı tutulması veya güvenliğinin sağlanması hususunda alınacak önlemler, ilgili kanunda düzenlenir.

(5) İkinci, üçüncü ve dördüncü fıkra hükümleri, ancak bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili olarak uygulanabilir.’

⁷³ Hazırlayan: TAŞÇI Alp Tekin, Derleyen: TAŞÇI Gülsen, “Türkiye’de ve Dünyada Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Karşılaştırmalı Tanıklık ve Tanıkların Korunmasıyla İlgili Düzenlemeler”, <http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/1940-2010/Kitaplar/pdf/untit2007/taniklikyeni.pdf>, s. 126, (E.T 21.01.2015)

⁷⁴ **ARIKAN** Gülay, “Çapraz Sorgu İçin Hazır mıyız?”, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2005-4/4.pdf>, s. 112, (E.T 18.01.2015)

⁷⁵ **GÜL** İbrahim, Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C. 4, 8 Ocak - 11 Ocak 2008, Ekonomi ve Hukuk, Ankara, s. 74.

ABD’de hukuk fakültelerinin üçüncü yılında, öğrencilere avukatlık için gereken soru sorma becerilerinin geliştirilmesi amacıyla dersler verilir. Bu dersler sayesinde, çapraz sorgu sisteminin önemli aktörleri olan avukatların sisteme katkısı artırılır. Anglo Sakson hukuk sisteminde, avukatların etkin, hakimin daha pasif konumda olması, hukuk eğitimi de etkilemiştir⁷⁶. Türk hukuk eğitim sisteminde henüz bu yönde bir gelişme görülmemektedir.

Doğrudan soru sorma aşamasında yönlendirici sorular istisna, ucu açık sorular kuraldır. Çapraz sorguda ise durum bunun tam tersidir. Türk hukukunda doğrudan soru sorma kapsamında sorulacak soruların içeriği ve sınırları belirtilmemiştir. Sorgudaki kurallar, doğrudan soru sorma işlemi esnasında da geçerlidir. Delil yasakları, ceza muhakemesi genel ilkeleri, yargı içtihatları ve uluslararası sözleşmeler; doğrudan soru sormanın sınırlarını belirler⁷⁷. Ayrıca, doğrudan soru yöneltme için de sanığın susma hakkının varlığı kabul edilir. Yani, tanık duruşma süresince doğrudan sorulara muhatap olduğunda susma hakkını kullanabilecektir⁷⁸.

Adil yargılanma hakkının gereklerinden biri olan çapraz sorgunun, Türk hukukunda gerçek karşılığının olmadığı ispatı basit bir araştırmayla anlaşılabilir. Doğrudan soru sormanın gerçek işlevine ulaşması için hakimlere de büyük görev düşmektedir. Hukukun adalete dönüşmesi ancak adil yargılanma hakkının, tüm unsurlarıyla gerçekleştirilmesine bağlıdır⁷⁹.

CMK 201’in çapraz sorgu sistemiyle bağdaşmadığı açıktır. Kurumun doğasına en uygun sistem itham sistemi olmakla birlikte, sistemin uygulanmadığı ülkelerde dahi adil yargılanma hakkı kapsamında

---

⁷⁶ **READ** Frank Tom (Konuşma), Duruşmada Doğrudan Soru ve Çapraz Soru Sorma Teknikleri, <http://www.ankarabarosu.org.tr/Siteler/1940-2010/Kitaplar/pdf/until2007/03-04.pdf>, s. 430, (E.T 07.03.2015)

⁷⁷ **DÖNMEZ**, s. 41,42.

⁷⁸ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz., **AKYAZAN** Ahmet Emrah, Ceza Muhakemesi Hukukunda Doğrudan Soru Yöneltme, Afşaroğlu Yay., Ankara, 2011, s. 53-64.

⁷⁹ **ŞEKER** Hilmi, “Hukuku Zorlayan CMK Deneyimleri”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 84, S. 6, 2010, s. 3500.

çapraz soru benzerliği iddia edilen kurumlar görülmeye başlanmıştır. Türkiye’de itham sisteminin uygulanmayışı, gerçek anlamıyla çapraz sorunun olmadığı kanıtıdır. Doğrudan soru sormanın başarılı olarak uygulanmasının önünde de teknik alt yapı eksiklikleri ve muhakeme sürelerinin yetersizliği gibi engeller bulunmaktadır.

SONUÇ

Türk hukukuna CMK m. 201 ile dahil olan “Doğrudan Soru Yönelme” ve çapraz soru ilişkisi çalışmada tartışılmış, daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için çapraz sorunun ortaya çıktığı ve geliştiği itham sistemine yer verilmiştir. İtham sisteminde sorunun bir bölümünü oluşturan çapraz soru ile doğrudan soru yönelmenin birbirinden farklı olduğu görülmüştür. AİHS ile karma sisteme dahil devletlerin uygulamaya başladığı doğrudan soru yönelme ve benzeri kurumların, çapraz soru uygulaması olamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Temelinde birbirinden çok farklı olan itham sistemi ve karma sistemin aynı kurumları bünyelerinde barındırmaları zor görünmektedir. Adil yargılanma hakkı kapsamında yer verilen doğrudan soru yönelmenin, Türk hukukunda başarılı olabilmesi için bazı önerilere de çalışmada yer verilmiştir.

KISALTMALAR

AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
B.	: Bası
bkz.	: Bakınız
CMUK	: Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	: Çeviren
E.	: Esas
E.T.	: Erişim Tarihi
K.	: Karar
N.	: Numara
R.G	: Resmi Gazetesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TCK	: Türk Ceza Kanunu
Yay.	: Yayınları

KAYNAKÇA

- AKYAZAN Ahmet Emrah, Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Doğrudan Soru Yönelme, Desen Ofset Yay., Ankara, 2009.
- AKYAZAN Ahmet Emrah, Ceza Muhakemesi Hukukunda Doğrudan Soru Yönelme, Afşaroğlu Yay., Ankara, 2011.
- ALGAN Bülent, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yay., Ankara, 2007.
- ARIKAN Gülay, “Çapraz Soru İçin Hazır mıyız?”, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2005-4/4.pdf>, (E.T 18.01.2015)

- AZAK Ümit, Polis Soruşturması ve Sorgu Teknikleri (Açıklamalı ve Örnekli), Özkan Yay., Ankara, 2001.
- Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencileri Çalışması, Yayına Hazırlayanlar: YENİSEY Feridun/ ZİYALAR Neylan, Çapraz Sorgu Teknikleri, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.hukukturk.com%2Ffractal%2FhukukTurk%2Fpages%2FdwldCntHT.jsp%3FpFileNum%3D1&ei=P6a_VI_SE4vwUpnXgdAJ&usq=AFQjCNENjGoK0QMzB9A7R2RFJFxIujSwNQ&sig2=EbrX8OROfptCoEsX1rUk5g, (E.T 21.01.2015)
- BAŞAK Cengiz, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Gözaltında İnsan Hakları İhlalleri”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/284/2591.pdf>, (E.T 21.01.2015)
- BİÇAK Vahit, Suç Muhakemesi Hukuku, B. 2, Seçkin Yay., Ankara, 2011.
- BLUMENSON Eric, Examination of Witnesses, <https://www.suffolk.edu/documents/LawMCP/C32examofws.pdf>, (E.T 23.04.2014)
- CENTEL Nur/ZAFER Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 6, Beta Yay., İstanbul, 2008.
- C. J. HAMSON M. A., LL.M., “İngiliz Hukuk Sisteminde Maznunun Mevkii”, (Çev. KAPANİ Münci), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/316/3090.pdf>, (E.T 21.01.2015)

- CENGİZ Serkan/DEMİRBAĞ Fahrettin / ERGÜL Teoman / MCBRIDE Jeremy / TEZCAN Durmuş, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları”, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/cezayargilamasi.pdf, (E.T 19.01.2015)
- ÇOLAK Haluk, Ceza Yargılaması Hukukunda Çapraz Sorgu, Bilge Yay., B.2, Ankara, 2007.
- DEMİRBAŞ Timur, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye Yayınları No: 17, İzmir, 1996.
- DÖNMEZ Burcu Demren, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu, Seçkin Yay., Ankara, 2007.
- DÖNMEZER Sulhi/ERMAN Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, B. 9, C. I, Filiz Yay., İstanbul, 1985.
- DÜNDAR Meltem, K.K.T.C. ve Türk Ceza Yargılaması Hukuklarında Çapraz Sorgulama, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, <file:///C:/Users/User/Downloads/217841.pdf>.
- ERCAN İsmail, Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 6, XII Levha Yay., İstanbul, 2013.
- EPSTEIN JULES, Cross-Examination: Seemingly Ubiquitous, Purportedly Omnipotent, and “At Risk”, http://widenerlawreview.org/files/2009/06/04-epstein_final-429-451.pdf, (E.T 21.04.2015)
- EREM Faruk, Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1988-19881-1086>, (E.T 02.04.2015)

- ERYILMAZ Mesut Bedri, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Seçkin Yay., Ankara, 2012.
- FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık, US-A Yay., Ankara, 1996.
- FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat, Yetkin Yay., Ankara, 2002.
- GOODPASTER Gary, On the Theory of American Adversary Criminal Trial,
<http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6549&context=jclc>, (E.T 08.03.2014)
- GÜL İbrahim, Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C. 4, 8 Ocak - 11 Ocak 2008, “Ekonomi ve Hukuk”, Ankara.
- HAFIZOĞULLARI Zeki, HAFIZOĞULLARI Zeki, “Liberal-Demokratik Toplum, Hukuk ve Devlet Düzeninde İfade Hürriyetinin Sınırı”,
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-55-8>, (E.T 20.01.2015)
- HAKERİ Hakan/ ÜNVER Yener, Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler, B. 2, Adalet Yay., Ankara, 2008.
- HANCI İ. Hamit, Bilirkişilik ve Çapraz Sorgu, Seçkin Yay., Ankara, 2003.
- İPEKÇİOĞLU Pervin Aksoy, Bir Sorgulama Yöntemi Olarak Çapraz Sorgu, Prof. Dr. Nevzat Toroslu’ya Armağan C. I, AÜHF Yay., Ankara, 2015.
- KARAKAYA Naim, Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi Avukatlar İçin El Kitabı IV, Ceza Muhakemesi Hukukunda Avukatın Soru Sorma Yetkisi,
<http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/elkitabi4.pdf>. (E.T 3.01.2015)

- KARAYALÇIN Yaşar, Çalışma Raporu, (Londra: 20 Ekim 1960 - 16 Eylül 1961), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/340/3583.pdf>, (E.T 18.01.2015)
- KOCA Mahmut/ÜZÜLMEZ İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 6, Seçkin Yay., Ankara, 2013.
- KOÇAOĞLU Serhat Sinan, “Susma Hakkı”, <http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2011-1/2011-1-2.pdf>, (E.T 20.01.2015)
- KÖKSAL Ayhan, Anglo-Sakson Hukuku Ceza Muhakemesinde İtham Fonksiyonu, [file:///C:/Users/User/Downloads/4882-14127-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/4882-14127-1-PB%20(2).pdf), (E.T 1.04.2015)
- KUNTER Nurullah/ YENİSEY Feridun, Yakalama ve İfade Alma, Beta Yay., İstanbul, 2000.
- KUNTER Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 7, Kazancı Yay., İstanbul.
- KUNTER Nurullah/ YENİSEY Feridun/ NUHOĞLU Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 16, Beta Yay., Ankara, 2008.
- MAHONEY Kevin J., Relentless Criminal Cross-Examination, Revision 4, James Publishing, Los Angeles, 2012.
- MCELHANEY James, The Art of Trial Advocacy, The Army Lawyer, 1998, July.
- ÖZBEK Veli Özer/KANBUR M. Nihat/DOĞAN Koray/BACAKSIZ Pınar/TEPE İlke, Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 2, Seçkin Yay., Ankara, 2011.
- ÖZTÜRK Bahri/ERDEM Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 11, Seçkin Yay., Ankara, 2007.
- ÖZTÜRK Bahri/TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/SIRMA Özge/SAYGILAR Yasemin F./ALAN Esra,

- Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, B. 3, Seçkin Yay., Ankara, 2010.
- PARLAR Ali/HATIPOĞLU Muzaffer/YÜKSEL Erol Güngör, Açıklamalı-İçtihatlı Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller Çapraz Sorgu ve İspat, Yayın Yay., Ankara, 2008.
- READ Frank Tom (Konuşma), Duruşmada Doğrudan Soru ve Çapraz Soru Sorma Teknikleri, <http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/1940-2010/Kitaplar/pdf/until2007/03-04.pdf>, (E.T 07.03.2015)
- SOYASLAN Doğan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yay., Ankara, 2010.
- ŞAHİN Cumhur, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Seçkin Yay., Ankara, 2011.
- ŞAHİN Cumhur, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Yetkin Yay., Ankara, 1994.
- ŞEKER Hilmi, “Hukuku Zorlayan CMK Deneyimleri”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 84, S.6, 2010, 3491-3517.
- TAŞÇI Alp Tekin, Derleyen: TAŞÇI Gülsen, “Türkiye’de ve Dünyada Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Karşılaştırmalı Tanıklık ve Tanıkların Korunmasıyla İlgili Düzenlemeler”, <http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/19402010/Kitaplar/pdf/until2007/taniklikyeni.pdf>, (E.T 21.01.2015)
- TEZCAN Durmuş, Ceza Davalarında Çapraz Sorgu, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, İzmir, 2001.
- TOROSLU Nevzat/FEYZİOĞLU Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yay., Ankara, 2011.

- VALDESPINO Jacqueline M., Cross Examination: The Rules of the Game, 18 American Journal of Family Law, 2004, Summer.
- VEZİROĞLU Çetin, “Çapraz Sorgu”, <http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/1940-2010/Kitaplar/pdf/until2007/hukukkurultay00-2.pdf>, (E.T 21.01.2015)
- VITKAUSKAS Dovydas/DIKOV Grigoriy, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Korunması Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları , (Çev.: CENGİZ Serkan), Avrupa Konseyi, Strazburg, 2012.
- YILDIRIM Ali, “Samığın Susma Hakkı”, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1988-5/3.pdf>, (E.T 20.01.2015)
- YURTCAN Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, B. 5, Alfa Yay., İstanbul, 1994.
- YÜCE Ertan/ANLAR Umut, ”Ceza Yargısında Yeni Usul: Çapraz Sorgu”, <http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/1944-2010/Dergiler/HukukGundemiDergisi/2005-2.pdf>, (E.T 18.01.2015)
- WELLMAN Francis L., The Art of Cross Examination, https://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=nNYVxTIMh1oC&oi=fnd&pg=PA21&dq=cross+examination&ots=BkRWwxeG2p&sig=9QvGFdITS4_MemO_H6vvPS5nxtE&redir_esc=y#v=onepage&q=cross%20examination&f=false, (E.T 08.03.2014)
- 3.10.2001 Tarih ve 4709 Sayılı Kanun, RG.17.10.2001, No. 24556 (1. Mükerrer).